

LETONYA'NIN UYANIŞI: JĀZEPS VĪTOLS'UN LETONYA HALK ŞARKILARI FANTEZİSİ ESERİNİN ULUSAL MÜZİK BAĞLAMINDA TEMSİLİ

LATVIA'S AWAKENING: THE REPRESENTATION OF JĀZEPS VITOLS' FANTASY OF LATVIAN FOLK SONGS IN THE CONTEXT OF NATIONAL MUSIC

Burak EKER*-Hakki Alper MERAL**

ÖZ: Letonya, tarihi süreç içinde farklı etnik grupların bir arada yaşadığı bir bölge olmuştur. Bu etnik çok çeşitlilik, kültürel anlamda büyük bir zenginlik sunsa da, bölge üzerindeki yönetimsel hâkimiyet mekanizmalarının isteği doğrultusunda, yıllar içinde Alman kültürü egemen olmuştur. Letonya'nın kültürel anlamda özgün karakteri ise ulusal akımların bir sonucu olarak yirminci yüzyılda araştırılmaya başlanmıştır. Almanya'da ortaya çıkan ve "Genç Almanyalılar" hareketinin uzantısı olarak yapılan bu çalışmalar, Sovyetler Birliği döneminde yürütülen Ruslaştırma politikaları doğrultusunda sekteye uğramıştır. Ulusal kültürün ortaya çıkarılması amacını taşıyan çalışmalarda ön plana çıkan alanlardan biri de halk müziği olmuştur. Letonya'nın kültürel farklılığını yansıtan ve pagan inancı üzerinden yaşam biçimini aktaran "Daina" isimli şarkıların, hem metin hem de ezgi bakımından içinde oldukça zengin bir malzeme barındırdığı görülmüştür. Letonya'nın en önemli bestecilerinden biri olan Jāzeps Vītols da bu ezgilerin derlenmesinde görev almıştır. Vītols'un, ulusal bestecilik okulunun ilk temsilcilerinden biri olarak Letonya müziğini yansıttığı eserlerinden biri de keman ve orkestra için bestelemiş olduğu Letonya Halk Şarkıları Fantezisi isimli eseridir. Bu çalışmada Letonya'nın tarihsel süreç içindeki konumu ile birlikte ulusal uyanış sonucunda kültürel bir özne olarak halk müziğinin ortaya çıkışı ve dönemin yaygın bir uygulaması olarak Orta Avrupa müziği gelenekleri dâhilinde bir yapıya aktarılması durumu incelenmiştir. Bölgenin tarihi ve ulusal kültürle ilgili yapılan araştırmaların müziğe yansımaları durumu ile birlikte Letonya halk müziğinin karakteristik özellikleri belirlenerek Vītols'un ilgili eserinin incelenmesi ve bahsedilen bakış açısı çerçevesinde eserdeki folklorik öğelerin varlığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışmada betimsel araştırma modeli temelinde ilişkisel etnografi deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılarak ilgili bilgiler derlenmiş ve elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucu itibarıyla elde edilen veriler incelendiğinde, Vītols'un Letonya Halk Şarkıları Fantezisi eserinde, halk müziğindeki belirli ezgileri ve bu ezgilerin çeşitli varyantlarını kullanması sonucunda Letonya halk müziği karakterini aktardığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Letonya, Letonya Halk Müziği, Jāzeps Vītols, Keman, Letonya Halk Şarkıları Fantezisi.

* Dr. Öğr. Üyesi-İzmir Demokrasi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü-İzmir/burakeker@mail.com (Orcid: 0000-0001-5337-2404)

** Prof. Dr.-Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi Müzik Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi Müzikoloji Bölümü-Ankara/alpermaral@yahoo.com (Orcid: 0000-0001-6200-3424)

ABSTRACT: Latvia has historically been a region where different ethnic groups have lived together. Although this ethnic diversity offers a great cultural richness, German culture has dominated over the years, in line with the wishes of the administrative dominance mechanisms over the region. Latvia's unique cultural character began to be explored in the twentieth century as a result of national movements. These studies, which emerged in Germany as an extension of the "Young Germans" movement, were interrupted by the Russification policies carried out during the Soviet Union. One of the areas that came to the forefront in the studies aimed at revealing the national culture was folk music. It has been observed that the songs named "Daina", which reflect Latvia's cultural diversity and convey the way of life through pagan beliefs, contain a very rich material in terms of both text and melody. Jāzeps Vītols, one of Latvia's most important composers, took part in the compilation of these melodies. As one of the first representatives of the national school of composition, one of Vītols' works reflecting Latvian music is his Latvian Folk Song Fantasy for violin and orchestra. In this study, Latvia's position in the historical process and the emergence of folk music as a cultural subject as a result of national awakening and its transfer to a work within the traditions of Central European music as a common practice of the period are examined. It is aimed to analyze the relevant work of Vītols by determining the characteristic features of Latvian folk music together with the reflection of the researches on the history of the region and national culture on music and to reveal the presence of folkloric elements in the work within the framework of the mentioned perspective. Descriptive research techniques were used in the study. Relevant information was compiled using the document analysis method, one of the qualitative research methods, and the data obtained were evaluated with the descriptive analysis technique. When the data obtained as a result of the study were analyzed, it was determined that Vītols conveyed the character of Latvian folk music as a result of using certain melodies in folk music and various variants of these melodies in his Latvian Folk Song Fantasy.

Keywords: Latvia, Latvian Folk Music, Jāzeps Vītols, Violin, Latvian Folk Song Fantasy.

Giriş

Letonya, Baltık ülkelerinden biri olarak, bölge itibariyle tarihi süreç içinde birçok farklı etnik grubun yaşadığı bir coğrafyada bulunmaktadır. Bölgedeki varlıkları çok uzun zaman öncesine dayandırılan Letonyalıların, tarihi süreç içinde Avrupa'da büyük bir güç olarak ortaya çıkan ve Alman birliğinin oluşumunda öncü devlet olan Prusya'yı oluşturan kavimlerle soydaş oldukları bilinmektedir.

Letonyalılar 2000 yıldan fazla bir süredir mevcut coğrafyalarında ikamet etmektedir. En yakın etnik soydaşları, Prusyalıları oluşturan eski kavimlerden Galindler, Jatvingler ve Litvanyalılarıdır. Bunlar içinde sadece Litvanyalılar varlıklarını sürdürebilmiştir. Letonya topraklarındaki ilk yerleşimciler Livonyalı veya "Libiesi" ismiyle bilinmektedir (Iwaskiw, 1996). Kursenieki, Semigalya ve Latgalya kavimlerinin bölgenin farklı coğrafyalarındaki varlığından söz etmekle birlikte, Letonyalıların konuştuğu dilin Proto-Hint-Avrupa dil ailesi kökenli olduğu, Livonyalıların ise Fin Ugor dil ailesi kökeninden geldiği bilinmektedir.

Livonyalılar bir zamanlar Letonya'nın bugünkü Kurlandiya ve Vidzeme eyaletlerinin kuzey kesiminde yoğunlaşmış, ancak günümüzde neredeyse sadece 100 kişilik bir topluluk eski dillerini korumuştur. Livonyalılar önemli bir Letonya lehçesinin gelişimine de katkıda bulunmuştur (Iwaskiw, 1996).

Letonyalıların, 10. ve 11. yüzyıllarda gerçekleşen Slav ve İsveç baskılarıyla Kurlandiya bölgesinin kıyılarına ilerlemeleri sonucunda buldukları bölgeye yerleştikleri değerlendirilmektedir. 13. yüzyıla gelindiğinde ise bölgede hâkim güç olarak Livonya birliği adlı bölgesel bir yönetimin oluştuğu görülmektedir.

1200 yılındaki Alman haçlılarının fethinden sonra, Letonya ve Estonya, Livonya adı altında, Roma Katolik Kilisesi'nin askeri kardeşliği olan "Livonya Birliği" tarafından yönetilmiştir (URL-4).

Belirtilen tarih itibarıyla süreç içinde Letonya halkı değişik bölgelerde farklı kültürlerle bir arada bulunmuştur. Sözü edilen bu etnik ayrışma ve toplum olarak bölünmüşlük durumu bölgenin dışardan gelen güçlerce fethedilmesini kolaylaştıran bir neden olarak değerlendirilmektedir.

1300'lü yıllara kadar Letonya halkı yarım düzine bağımsız ve kültürel olarak farklı krallıkta yaşamıştır. Bu durum, beraberinde daha etkili silahlar ve savaş deneyimi gibi olanaklara sahip olan Alman liderliğindeki haçlıların fethini hızlandırmıştır (Iwaskiw, 1996).

Tarihsel süreç içinde çeşitli zamanlarda Alman nüfuzuna maruz kalan Letonya'da, ticari ilişkiler sonrasında yapılan misyonerlik faaliyetleriyle birlikte ülkede varlık gösteren Almanların, din üzerinden otoritenin kurulmasında etkili oldukları, bunun sonucunda da Letonya halkının Hristiyanlığı benimsemesini sağladıkları bilinmektedir. "Livonya Birliği" adı altında uzun bir süre yönetilen ülke, Almanların baskıcı tutumu sonrasında üç parçaya bölünerek Kurlandiya, Livonya ve Riga olarak Polonya-Litvanya Birliği hâkimiyeti altına girmiştir. 17. yüzyıla gelindiğinde ise İsveç kralı II. Gustav Adolf'un bölgeyi fethetmesiyle bölgenin güneydoğusu haricinde çoğunluk İsveç yönetiminde kalmıştır. Birçok kez bölgeyi ele geçirmek için girişimde bulunan Rusların ise 18. yüzyılda bu amacına ulaştığı bilinmektedir. Rus yönetimi altında Alman soylularının ekonomik ve kültürel faaliyetlerini sürdürdükleri, yerel politikadaki egemenliklerini de devam ettirdikleri görülmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısında Letonyalılar ulusal bilincin yeniden canlanmasını sağlamıştır. Letonya kültürünün gelişimiyle bu kültürün Almanlaştırma ve Ruslaştırma çalışmalarından korunması ihtiyacına önem verilmiştir. Letonya merkezli yeni bir seçkin sınıf ortaya çıkmış, Letonyalıları yerel konularda söz sahibi olma konusunda daha fazla katkıda bulunmaya çağırmıştır. Bu dönem ilk Letonya uyanışı olarak bilinmektedir (Iwaskiw, 1996).

Almanya'da ortaya çıkan "Genç Almanyalılar" hareketinin bir benzeri olarak Genç Letonyalılar¹ hareketi çevresinde toplanan aydın sınıfın, bu dönemde aktif olarak rol oynadığı değerlendirilmektedir.

1917'de gerçekleşen Rus Devriminin ardından Riga'da düzenlenen Letonya Ulusal Siyasi Konferansı'nda özerklik taleplerinin dile getirildiği

¹ Jaunlatvieš.

bilinmektedir. Fakat bu taleplere karşın aynı yılın eylül ayında Alman ordusu Rus ordusunu yenerek² Riga'yı ele geçirmiştir. Letonya bir yıl sonra bağımsızlığını kazanmış ama daha sonrasında imzalanan barış anlaşmasıyla resmi olarak Letonya devleti kurulmuştur.

Letonya 1918'de siyasi bağımsızlığına kavuşmuş, 1940'ta Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiş ve 1991'de bağımsızlığını yeniden kazanmıştır (URL-4). 11 Ağustos 1920'de Sovyet Rusya ile imzalanan barış antlaşması belirleyici bir adım olmuştur. Bu antlaşmanın ikinci maddesinde: 'Rusya, Letonya devletinin bağımsızlığını ve egemenliğini koşulsuz olarak tanıır ve gönüllü olarak Letonya halkı ve bölgesi üzerindeki tüm egemenlik haklarından feragat eder' ifadesi yer almıştır. Letonya 1921'de Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur (Iwaskiw, 1996).

Letonya, ilerleyen yıllarda istikrarlı bir yönetim yapısı geliştirememesi, demokrasi kültürünün toplumsal tabanda yer bulamaması ve yaşanacak olan II. Dünya Savaşı gibi sebeplerden ötürü bağımsızlığını yirmi yıl kadar sürdürebilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Letonya'nın tarihsel süreç içindeki konumu ile birlikte ulusal uyanış sonucunda kültürel bir özne olarak halk müziğinin ortaya çıkışı ve dönemin yaygın bir uygulaması olarak Orta Avrupa müziği gelenekleri dâhilinde bir yapıya aktarılması durumu incelenmiştir. Bölgenin tarihi ve ulusal kültürle ilgili yapılan araştırmaların müziğe yansımaları durumu ile birlikte Letonya halk müziğinin karakteristik özellikleri belirlenerek Vītols'un "Letonya Halk Şarkıları Fantezisi" eserinin incelenmesi ve bahsedilen bakış açısı çerçevesinde eserdeki folklorik öğelerin varlığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışmada betimsel araştırma modeli temelinde ilişkisel etnografi deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılarak ilgili bilgiler derlenmiş ve elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile değerlendirilmiştir.

Bulgular

Letonya'nın tarihi geçmişi, bulunduğu baltık coğrafyasındaki diğer devletler ve etnik olarak farklı kavimlerle olan ilişkisi genel olarak incelendiğinde, bir kültürel özne olarak müziğin de bahsedilen bu olgular üzerinden bir paydaş konumunda bölge kültürünün içinde yer aldığı görülmektedir. Konunun bir önceki bölümde verilen tarihsel derinliği ile ilişkili olarak bu bölümde Letonyalıların milli kültürel değerler üzerine inşa edecekleri, 'Letonyalılık' kavramının içini doldurmak için yaptıkları çalışmalara değinilecek, bu çalışmaların bir uzantısı olarak halk müziğine doğru bir yönelim sağlanacaktır.

² Mazā Jugla nehri kenarında yapılan savaş, Jugla Savaşı olarak isimlendirilmiştir. Letonya'nın bağımsızlığını elde etmesindeki süreci hızlandıran gelişmelerden biri olan bu savaşla ilgili detaylı bilgi için bk. Dunn, 2020.

Milli Kùltürün Keşfi

20. yüzyıla gelindiğinde ulusal kùltürün yaratımı doğrultusunda yapılan çalışmalarda folklorun diğer alanlarından da yardım alınarak bütünleşik bir yapıda millî kùltürel varlıkların sunulduğu gör÷lmektedir.

19. yüzyıl Avrupası için tipik olan ulusal hareket ilk olarak Baltık-Alman toplumuna ulaşmış ve yerel halk arasında da yayılmıştır. Estonya, Letonya ve Litvanya ulusal hareketleri geçen yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında güçlenmiştir. Bu yüzyılın başında birçok ulusal kurum oluşturulmuş ve iki dünya savaşı arasındaki bağımsızlık yılları, çağdaş ulusların oluşumunda en belirleyici dönem olmuştur (Lippus, 1999).

Dönem içinde folklor alanında birçok çalışmanın yapıldığı gör÷lmektedir. Yapılan bu çalışmalarda ön plana çıkan ilgili alan uzmanlarının dönemin önemli figürleri arasında gösterildiği anlaşılmaktadır. Ulusal kùltür içinde halk şarkılarıyla ilgili yapılan çalışmalarla da müzik alanına bir yönelim sağlandığı gör÷lmüştür.

20. yüzyılın başında ve Krişjānis Barons, Fricis Brīvzemnieks, Andrejs Pumpurs ve diğerlerinin çabalarının bir sonucu olarak, milliyetçilerin argümanlarının doğru olduğunu kanıtlamak için çeşitli folklorik materyaller kullanılmıştır. Barons, Letonya halk şarkılarını, Brīvzemnieks halk masallarını toplamaya ve yayımlamaya başlamıştır. Pumpurs ise toplanan folklorik materyaller arasında bir destan bulunmadığı anlaşıldığından bir ulusal destan yazmıştır (Plakans, 2008).

19. yüzyılda ulusal kùltür oluşturma çabaları doğrultusunda yerel kùltürel unsurların da kullanılmasıyla belirli bir mesaj veya fikirsel oluşumu sağlamak için destan gibi metinlere yaygın bir biçimde başvurulduğu gör÷lmektedir. Letonya'da da buna benzer bir durumun varlığı belirtilmektedir.

On dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında birkaç ulusal destan yaratılmış ve bunların her biri benzer süreçlerle, ancak farklı bir metinsel ve ideolojik çerçeveye arka plana sahip olarak oluşturulmuştur. Örneğin, Letonya ulusal destanı *Lāčplēsis*, Andrejs Pumpurs tarafından büyüü ve etiyolojik öyküler, efsaneler ve halk şarkıları da dâhil olmak üzere Letonya folklorundan çeşitli alıntılara dayanan mısralarda geçmektedir (McCormick ve White, 2011: 800).

20. yüzyılda bağımsız bir devlet oluşumu sayesinde kurumsallaşma çalışmalarının başladığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda müzik alanında da gerçekleşen yapılanma çalışmalarının halk müziği alanını da etkilediği ve folklor arşivi kurulması için birtakım çalışmaların yürütüldüğü gör÷lmektedir.

Letonya devletinin 1918'de kurulması, Letonya müzik deneyimi için önemli ve kalıcı bir altyapı oluşturma fırsatı sağlamıştır. Letonya Devlet Konservatuarı ve 1919'da Letonya Ulusal Operası ile 1926 yılında Letonya Ulusal Senfonisinin temeli olan Letonya Radyo Senfoni Orkestrası

kurulmuştur (Plakans, 2008: 181). Letonya Folklor Arşivi 1924 yılında kurulmuştur. Arşivin kurulmasına sebep olan millî bilincin oluşturulması çabası, Oskar Loorits ve çağdaşları tarafından üç büyük esere yansıtılmıştır. Bunlar; Krišjānis Barons tarafından derlenen “Letonya Halk Şarkıları I-VI” (1894-1915), Ansis Lerhis-Puškaitis tarafından toplanan ve yayımlanan “Letonya Halk Efsaneleri ve Masalları IVII” (1891-1903) ve editörlüğünü Andrejs Jurjāns’ın yaptığı “Letonya Halk Müziği Materyalleri I-VI” (1894-1926) eserleridir (Naithani, 2019). Bu süreç, Sovyet Birliği döneminde yeni Ruslaşma³ dalgaları tarafından kesintiye uğramıştır. Bu nedenle, Baltık bölgesinde sanat müziği tarihi eskiye dayanmakta olup ulusal müzik kavramı 150 yıldan daha kısa bir süre önce ortaya çıkmıştır (Lippus, 1999).

Folklor üzerine yapılan araştırmaların bir kolu olarak Letonya kültürünü tanımlayıcı çalışmalardan biri olan halk müziği derleme çalışmaları sonucunda çeşitli bölgelerde birçok halk şarkısı derlenmiştir. Tarihi süreç içinde bu çalışmaların Johann Gottfried Herder’le başladığı, Letonya’nın kırsal bölgelerinin kültürünü ve dini inancısını betimlediği görülmektedir. Öte yandan pagan inancı ritüelleriyle de bağdaştırılan *Daina* geleneğinin muhafaza edildiği görülmekle birlikte Jurjāns ve Barons’un eserlerinin önemi vurgulanmaktadır.

16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadarki dönem içinde Baltık Alman yazarları tarafından Letonya köylülüğünün ve ruhani kültürünün örnekleri olarak sıkça kullanılmış olan bu metinleri, toplamak, yazıya dökmek ve yayımlamak için ciddi çabalar, Herder’in 18. yüzyılın sonunda yapmış olduğu çalışmalara kadar başlamamıştır (Plakans, 2008: 73). Letonya halk şarkıları ve enstrümantal melodilerin kapsamlı sistematik koleksiyonu 1870’lerde başlamıştır. Jurjāns’ın altı ciltlik *Latvju tautas muzikas materialī⁴*, adet ve geleneksel bağlamlar ve saha gözlemleri ile 1.100’den fazla öge içermektedir. Benzer şekilde, Barons’un altı ciltlik Letonca halk şarkıları metinleri olan ‘*Latvju Dainas⁵*’ koleksiyonu temel yapıtlar olmaya devam etmektedir (URL-4).

Letonyalıların pagan dünya görüşünü yeniden yapılandırmak için en verimli kaynağı, hayatta kalan önemli sözlü gelenekleri ve özellikle kısa lirik şarkıları (genellikle dört satır) olan *Daina* olmuştur. Bir milyondan fazla metin ve varyantları ile 30.000 kadar ezgi, dünyadaki en zengin sözlü arşivlerden biridir (Kalnins, 2015).

Feodal düzenin ortadan kalkmasıyla birlikte ülkede, toplum içindeki farklı sınıfsal katmanların etkisini yitirmesi sonucunda, millî unsurların halk tarafından benimsenip popülerleştiği ve kırsalda yer alan müzik

³ Rusya’nın farklı milletler üzerinde kurduğu hâkimiyeti, ürettiği politikalarla onları asimile etme çalışmalarını ve “Russification” terimini anlatması bakımından bk. Staliunas, 2007.

⁴ Letonya Halk Müziği Materyalleri.

⁵ *Daina* adıyla bilinen bu şarkılar Letonya kültürünün ayırt edici özelliklerinden biri olarak görülmektedir. Altı ciltlik ‘*Latvju Dainas*’ (1895-1914) isimli eserde Barons, derlediği 217.996 halk şarkısını yayımlamıştır.

geleneklerinin şehir kültürüne yansıdığı görülmüştür. Bu durumun bir sonucu olarak halk şarkılarının çeşitli müzik toplulukları için çok sesli düzenlenmesiyle birlikte folklorik elementlerle, yerleşik koral kültürün bir araya getirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Uzun süren siyasi tartışmalardan sonra, 1804'te I. Alexander, reformun başlangıcını belirleyen Livland Köylü Yasası'nı imzalamıştır. Yasa, köylülerin artık toprak sahiplerine değil, genel ikamet alanlarına bağlı olduklarını, ikamet bölgesini terk etmelerine izin verilmeyeceği, toprak ağalarının ise artık köylüleri satma veya satın alma hakları bulunmadığını öngörmüştür. 19. yüzyılın ortalarından itibaren serflik sisteminin ortadan kalkmasıyla, Letonya sosyal hayatı gelişim göstermiştir. Şarkı söyleyen topluluklar ülke çapında ortaya çıkmış, birlik ve milliyetçilik hissini yansıtacak bir repertuar aranmıştır. Letonya halk şarkılarının çok sesli düzenlenmesi bu amaca hizmet etmiş, bu yüzden giderek daha fazla besteci halk müziği materyalini bestelemiştir (Zake, 2007; URL-4).

Letonya halk müziği araştırmaları Avrupa'da nispeten geç olarak 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlamıştır. Jānis Cimze bu dönemde yapmış olduğu düzenlemelerle ön plana çıkan bestecilerden biri olmuş, koral müziğin gelişimine yaptığı katkıların yanı sıra sekiz bölümden oluşan *Dziesmu rotas*⁶ isimli eserinde birçok halk şarkısını düzenleyerek yayımlamıştır.

Letonya halk müziği araştırmalarının ilk dönemi, 1860'ların sonlarına, "Ulusal Uyanış" olarak adlandırılan zamana dayanmaktadır. Bu dönemde folklor ve halk müziği, sanatta ulusal bir stilin temeli olarak kabul edilmiştir. Cimze tarafından düzenlenen çalışma, sistematik halk müziği koleksiyonunun başlangıcı olmuştur. Bu, 130 yıldan fazla bir süredir Letonya korolarının kitlesel bir hareketi olarak milli birlik ve kimlik için önemli bir faktördür. Cimze, korolar için yaklaşık 350 düzenleme yayımlamıştır (Boiko, 1994).

Jurjāns'ın halk müziği ile ilgili yapmış olduğu bilimsel çalışmaların haricinde, halk şarkısı derleme çalışmalarına aktif olarak katıldığı ve yapılan çalışmaların bir sistem dâhilinde oluşturulmasında da önemli bir rol sahibi olduğu bilinmektedir. Çok yönlü bir müzik insanı olması ve değerlendirmelerindeki nesnel bakış açısı sebebiyle Jurjāns'ın çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Jurjāns'ın haricinde Emilis Jūlijs Melngailis de yapılan bu çalışmalarda aktif rol oynamış, çok yönlü kimliğiyle ön plana çıkarak Letonya'yı müzik alanında temsil eden en önemli figürlerden biri olarak gösterilmiştir.

Jurjāns, Letonya müziğinin seçkin bir figürü olmuştur. Kariyerinin ilk dönemlerinden itibaren halk şarkıları derlemeye başlamış ve 1894 yılında 2.700 halk ezgisi toplamıştır. El yazmaları, koro şarkılarının yükselişinin geleneksel halk müziği repertuarını etkilemeye başlamasından önceki

⁶ Şarkı Antolojisi.

döneme gönderme yaptığı için önemlidir. Dinsel ezginin varlığının önemini ve Letonya halk şarkıları geleneğindeki rolünü ilk fark eden Jurjāns olmuştur (Sneibe, 2002). O dönemin bir başka önemli bestecisi ve etnomüzikoloğu, Melngailis, toplayabildiği tüm halk müziğini sadece Letonya'dan değil, aynı zamanda Livonya, Yahudi ve diğer etnik gruplardan da toplamıştır (Pütelis, 2004). Melngailis, Letonya kültüründe bir besteci, koro şefi, folklor koleksiyoncusu ve müzik eleştirmeni kimlikleriyle eşi benzeri olmayan biri olarak yer almıştır. Geleneksel halk müziğinden büyük ölçüde etkilenen parlak diyatonik müzik stiline sahip 'Letonya'nın en Letonyalı' bestecisi olarak kabul edilmiştir. Topladığı ezgilerin çoğu 1920'lerde ve 1930'larda kaydedilmiştir (Sneibe, 2002).

Letonya'nın Müzik Pratiği

Letonya'da Avrupa'daki müzik kültüründen farklı olarak çalgı müziği yerine vokal müziğin gelişim gösterdiği değerlendirilmektedir. Bu durumun serflik sisteminin bir sonucu olduğu değerlendirilmektedir. Müzik kültürünün bu şekilde yönlenmesi, gelecekte yapılacak olan şarkı festivalleri için bir altyapı geliştirmiştir.

Yüzyıllar süren Rus-Alman hakimiyeti süresince, Letonyalılar müzik aletlerini edinme araçlarından yoksun serfler iken, doğanın onlara özgürce verdiği tek enstrüman olan seslerini kullanmışlardır. Böylece, Avrupa'nın geri kalanında enstrümental müziğin en yüksek gelişimine ulaştığı sırada Letonya'nın tamamen şarkıyla değiştiği ortaya çıkmıştır (Gottlieb, 1939).

19. yüzyılın ikinci yarısında 'Ulusal Uyanış', Letonya müzik dünyasına daha büyük bir organizasyon getirmiştir. Almanya örneğine göre düzenlenmiş bölge şarkı festivalleri yapılmaya başlanmış ve ilk genel 'Letonya Şarkı ve Dans Festivali'⁷ 1873 yılında Riga'da 1.003 şarkıcıdan oluşan karma bir koronun (Livonya'dan 34 ve Kurlandiya'dan 11 yerel şarkı topluluğu) katılımıyla düzenlenmiştir. Festival, zaman içinde birinci sıradaki siyasi bir etkinlik haline gelerek ulusun yeniden uyanışını ve birliğini simgelemiştir. Daha sonra yapılan festivaller, bağımsızlık isteklerine odaklanarak ve binlerce katılımcıyı dâhil ederek, merkezi ve ulusal bir müzikal etkinlik statüsünü kazanmıştır (Plakans, 2008: 181; URL-4).

Letonya, kültürel anlamda bölgesel bakımdan değerlendirildiğinde; Kurlandiya, Latgalya, Vidzeme gibi bölgelerin diğer bölgelerden farklı özellikler gösterdiği bilinmektedir. Bu bölgelerin kent kültüründen uzak ve izole bir biçimde olmaları, farklı kültürlerle temas içinde bulunmamaları kendi kültürel yapılarını korumalarını sağlamıştır.

Letonya'nın Lutheran ve Roma Katolik kiliselerinin bulunduğu bölgelerdeki müzik uygulamaları aynıdır, ancak Latgalya ve ülkenin geri kalan kısmı arasında müzik tarzı ve repertuarında büyük farklılıklar vardır. Genel olarak, geleneksel şarkı söyleme Latgalya ve güneybatı Kurlandiya'da daha iyi korunmaktadır. Son lirik ve diğer popüler stiller Vidzeme ve

⁷ *Vispārējie latviešu Dziesmu un Deju svētki.*

Kurlandiya'nın çoğunda, özellikle orta, kuzey kısımda ve Riga Körfezi boyunca yaygındır. Kırsal Letonya'da şarkı söylemek çoğunlukla kadınların ilgi alanına girmektedir (URL-4).

Toplu olarak şarkı söyleme kültürü, özellikle kırsal kesimlerde belirli günlerde düzenlenen törenlerin vazgeçilmez bir ritüeli olarak görülmektedir. Şarkı söyleyen grubun içinde, söylenen şarkıların sözlerini iyi bilen, gruba ses ve sözleri ilk olarak duyuran bir lider şarkıcının bulunduğu görülmektedir.

Latgalya'da yarı profesyonel kadın şarkıcılar düğünlere davet edilmiştir. Cenaze şarkılarının hristiyan töreni ile güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır. İlahiler ve ayinler evde, mezarlığa giderken ve mezarda söylenmektedir. 1800'lerin sonlarında değişen sosyal ve ekonomik koşulların sonucu olarak, geleneksel şarkı söyleme geleneği kentleşmiş alanlardan kaybolmuştur. Kırsal bölgelerin çoğunda, geleneksel ritüeller hala devam etmekte ve şarkı söylemek, mevsimlik yapılan etkinliklerde hala kullanılmaktadır (URL-4).

Letonya Halk Müziği

Letonya halk müziğinin, arkaik dönemde yaşanan pagan kültüründen etkilendiği değerlendirilmiştir. Kırsal bölgelerde yaşayan insanların takvimsel ritüellerde müziği bir araç olarak kullanması ve belirli gelenekler üzerinden gerçekleştirilen müziğin sunumu bu değerlendirmeleri doğrulayan unsurlar olarak görülmektedir.

Letonya ve Litvanya halk müziği, modern pagan dinî hareketlerinde büyük önem taşımakta ve çeşitli işlevleri yerine getirmektedir. Modern Baltık pagani için geleneksel din ve geleneksel müzik ile dinî gelenek ve müzik geleneğinin neredeyse eşanlı olduğu söylemek abartı olmamaktadır (Strmiska, 2005).

Letonya halk müziği üzerine yapılan değerlendirmeler incelendiğinde, genel olarak halk müziği ile ilgili yapılan, özellikle derleme ve yayımlama gibi çalışmaların çok eski bir geçmişe dayanmadığı görülmektedir. Ülkenin siyasal durumunun da buna etki ettiği görülmekle birlikte, yirminci yüzyılda sosyalist düzende farklı milletlerin bir arada yaşamasından dolayı, birlik kaygısının ön plana çıkarılmasıyla izin verilerek bazı çalışmaların devam ettirildiği bilinmektedir.

Cimze'nin *Dziesmu Rota* isimli eseri gibi halk müziği ile ilgili yapılan ilk çalışmalarda çok sesli halk şarkıları düzenlemelerinin popülerleştiği görülmektedir. Öte yandan dönem itibariyle Letonya popüler müziğinde genel olarak Alman etkisi görülmekte, bazı bölgelerde ise Polonya müziğine benzeyen şarkıların popülerleştiği değerlendirilmektedir.

Yapılan halk müziği çalışmalarının bir sonucu olarak, *Daina* ezgileri ortaya çıkmış ve Letonya halk müziğinin karakteristik özelliklerini ortaya koyan, metin itibariyle de kuşaklar arası bir iletim aracı olan yapısıyla Letonya halk müziğinin temeli olarak değerlendirilmiştir.

Letonca halk şarkısı metninin temel formu olan *Daina*, kafiyeli olmayan iki beyitten oluşan kısa, kendine özgü bir dördlüktür. Bu metinlerin yaklaşık yüzde 95'i sekizlik trokaik ölçülerde olmak üzere, geri kalanı ise daktiliktir. Bu tekdüzelik, basit veya bileşik ikiliden karmaşık asimetrik ve karışıklara kadar çok çeşitli ölçülerle (5/8, 5/4,7/8, 6/4=2/4+4/4, 7/4 ve diğerleri) kontrast oluşturmaktadır. Her dördlük kısa olmasına rağmen şarkı saatlerce sürebilir (URL-4).

En karakteristik ezgiler asimetrik ritimler: 5/4, 5/8, 7/4, vs. göstermektedir. Daha eski olanlar ortaçağ kilise müziğinin stiline dayanmaktadır. Yalnızca Batı'nın etkisini gösteren son dönemlerdeki şarkılar Majör-minör sistemdedir (Gottlieb, 1939).

Daina, genellikle iki kısma bölünmüş kısa bir dördlükten oluşan nispeten katı bir formata sahiptir. Birincisi, ikincisinin bir antitez, açıklama veya detaylandırma sağlayabileceği bir tezi ifade etmektedir. *Daina* şiirleri ritimsiz ve liriktir. Estetik etkilerine tematik içerik ve dil ritimleri yoluyla ulaşılmaktadır (Bunkše, 1979).

Metin olarak, *Daina* yerel mitolojiyle ilgili olmakla birlikte çoğu benzer formun aksine, efsanevi kahramanlar bulunmamaktadır. Hikâyeler genellikle Hristiyanlık öncesi dönemdeki tanrılarla birlikte insan yaşamı, özellikle de en önemli üç olay olan doğum, düğün ve ölüm gibi konuları işlemektedir (URL-4).

Sadece uzun süredir yok olan geleneksel bir yaşam biçiminden değil, aynı zamanda varoluş prensiplerini, kâinata ve insanlığın varlık sürecindeki yerini derin dinî görüşünü ilettikleri için de *Daina* dikkat çekmektedir. Şarkıların bazıları antik çağa, Hint-Avrupa kabilelerinin Baltık topraklarına geldiği döneme kadar uzanmaktadır (Kalnins, 2015).

Daina çoğunlukla duygu olarak liriktir. Nadiren hikâye anlatır, ancak gerçekleştirilen ritüeller hakkında yorumlar yapar, duyguları ifade eder veya halk bilgeliğini nûlteli sözlerle yoğunlaştırır (URL-4). *Daina*'nın Letonya yaşamındaki merkezi rolü uzun süredir Leton kültürünün ayırt edici özelliklerinden biri olarak görülmektedir. Bu benzersiz Letonya fenomeni gelenek, edebiyat ve sembolizm olmak üzere üç temel unsurda açıklanmaktadır (URL-1).

Letonya Halk Müziği Çalgıları

İskandinav ve Baltık ülkelerinin geleneksel müzik çalgılarının bazıları Letonya'da da kullanılmaktadır. Estonya'da *Kannel*, Finlandiya'da ise *Kantele* ismiyle bilinen çalgı Letonya'da *Kokle*⁸ ismiyle adlandırılmaktadır. Tel sayısı beş ile on iki arasında değişen çalgı diğer kullanılan bölgelerde olduğu gibi genellikle şarkılara eşlik edilmek üzere kullanılmaktadır. 20. yüzyıla gelindiğinde çalgı icrasının genel olarak azalmakla birlikte sadece belirli bölgelerde *Kokle* geleneğinin devam ettirildiği görülmektedir. Bu çalgı

⁸ Latgalya bölgesinde *Kūkle* olarak bilinmektedir.

haricinde kırsal bölgelerde çeşitli üflemeli çalgıların, dört veya beş sesli ezgilerin bulunduğu repertuarı farklı işlevlerde kullanılmaktadır.

Tarihi kaynaklara göre, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar genellikle düğünlerde ve diğer törenlerde de dans için kullanılan çalınan tek çalgı olarak *dūdas* veya *somas stabules* olarak isimlendirilen gaydanın kırsal hayatta özel bir rolü bulunmaktadır (URL-4).

16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar basılı kaynaklarda ve *Daina* sözlerinde yaygın olarak bahsedilen *dūdas* icracıları, özellikle düğünlerde çiftlik ve meyhane gibi mekânlarda şarkı söyleyip dans eden *Spēlmani* olarak isimlendirilen çalgıcılar arasındadır. Din ve sivil baskılara maruz kalan bu çalgılar, Letonya'nın güneybatısında birkaç düzine ezginin kaydedildiği 20. yüzyıla birlikte ortadan kaybolmuştur (Jaremko-Porter, 2001).

Keman muhtemel olarak 1650 ve 1700 yılları arasında bölgeye gelmiştir. Özellikle *dūdas* gibi eski çalgıların yavaş yavaş popülerliğini yitirmesiyle ve bu çalgıların repertuarlarının bir kısmının keman tarafından icra edilmesiyle, 1800'lerde ve sonrasında en popüler halk müziği çalgısı haline gelmiştir (URL-4).

Kemanın bir halk müziği çalgısı olarak popülerlik kazanmasıyla eğlence müziğindeki yeri bakımından *dūdas*'ın konumuyla özdeşleştirildiği görülmektedir. Bu dönemde bu müziğin tipik özelliği olarak solo keman icrasının ön plana çıktığı, fakat daha sonra çevre müzik kültürlerinin etkisiyle diğer çalgıların da eklenmesiyle toplu müzik icrasının geliştiği değerlendirilmektedir.

Solo keman icrası, en karakteristik müzik yapısı haline gelmiş ve Letonca terim *Spēlmani* icracısı da temel anlamı itibarıyla olmasa da geleneksel olarak solo keman icracısını işaret etmiştir. 1850'lerden sonra kırsal bölgelerdeki kemancılar Kokle, akordiyon, mandolin, gitar, kontrbas ve perküsyon gibi diğer enstrümanlarla birlikte çalmaya başlamıştır (URL-4).

Letonya Halk Müziğinin Karakteristik Özellikleri

Letonya halk müziğinin karakteristik özelliklerinin belirlenmesi için gerekli kaynak, 1999-2002 yılları arasında Letonya Müzik Akademisinin yürüttüğü *Latviešu tautas dziesmu midi failu arhīva*⁹ isimli projenin veritabanından elde edilmiştir. Projede otantik olarak nitelendirilen ezgilerin haricinde, Letonya'nın; Kurlandiya, Zemgale, Sēlija veya Augšzeme, Vidzeme, Latgola isimleriyle bilinen bölgelerindeki ezgiler ayrı biçimde kategorize edilerek sunulmuştur. Letonya'nın Zemgale ve Sēlija gibi kültürel bölgeleri aynı zamanda Litvanya ile komşu olduğundan bu bölgeler ayrı biçimde değerlendirilmiştir. Sunulan bu ezgilerin incelenip değerlendirilmesiyle karakteristik özellikler belirlenmiştir.

⁹ Litvanya halk müziği eserlerini dijital biçimde barındırması bakımından "Letonya Halk Şarkısı Midi Dosya Arşivi" isimli projenin internet sitesinden (<http://www.music.lv/MIDI/>) yararlanılmıştır.

Letonya halk müziği olarak bilinen *Daina*'nın karakteristik özelliği, basit ölçü haricinde bileşik ve aksak ölçülü ritimlerin varlığı, bölgenin en önde gelen metrik karakteristik özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel itibariyle Letonya halk müziğindeki ritmik yapılar değerlendirildiğinde ise, ikili sekizlik ses grubunun halk ezgilerinde çoğunlukla yer aldığı görülmektedir. Metrik karakteristik şarkı örneği, Latgalya bölgesinden derlenen bir düğün şarkısı olarak bilinmektedir. 5/8'lik şarkı örneğinin ise Melngailis tarafından Kurlandiya bölgesinde bulunan Talsi kasabasından derlendiği bilinmektedir.

Şekil 1 *Tumsā mani tautas veda* Ezgi Örneği

Şekil 2 *Ğērbies, saule, sudrabota* Ezgi Örneği

Genel itibariyle Letonya halk şarkıları, Majör ve minör dizilerin fonksiyonel yapılarını içinde barındırır da, minör ezgilerde yeden ses Majör ikili aralıkla tonik sese ulaşmaktadır. Karakteristik örneği Kurlandiya bölgesinden Melngailis tarafından derlenmiştir.

Şekil 3 *Lai bij grūte, kam bij grūte* Ezgi Örneği

Letonya halk müziğinde, özellikle kendine özgü kültürel özelliklerini, şarkı icrasında da ortaya koyan Latgalya bölgesinde, drone eşlik biçimiyle grup içinde lider şarkıcıya eşlik edildiği görülmektedir. Kurlandiya bölgesinde, Majör ezgi yapısı sıkça görülmekte, Vidzeme bölgesinde ise bir vuruşun ikiye bölüdüğü hareketli ritmik yapılar karşımıza çıkmaktadır. Karakteristik özellik olarak belirtilen Majör yapıdaki örneğin Kurlandiya Bölgesindeki Gudenieki Köyünden derlendiği bilinmektedir.

Şekil 4 *Strauja, strauja upe tecēj* Ezgi Örneği

Genel olarak halk müziğinde tonal ezgi biçimi görülmele birlikte, bazı ezgilerdeki ses aralıkları bakımından Slav¹⁰ ve Alman halk müzikleri ezgilerine benzeyen yapılar göze çarpmaktadır. Bu durum özellikle danslarda daha çok kendini göstermektedir. Özelliği yansıtan örnek ezginin, Zemgale bölgesindeki Sventajā'dan derlendiği bilinmektedir.

Şekil 5 *Suņi rēja, vilki kauca* Ezgi Örneği

Letonya halk müziği ezgilerinde görülen bir diğer karakteristik özellik ise, ezgilerin dört veya beş sestem oluşması durumudur. Tonal diziler üzerinden sadece belirli seslerin kullanılmasıyla oluşan bu ezgi yapısı, karakteristik özellik olarak değerlendirilebilmektedir. Örnek olarak seçilen ezginin, Vidzeme bölgesinden derlendiği bilinmektedir.

Şekil 6 *Arājiņi, ecētāji*¹¹ Ezgi Örneği

Halk dansları ezgilerinde rastlanan genel bir özellik olarak aynı sesin tekrarlandığı motif yapısı özellikle Doğu Avrupa kökenli halk danslarında sıkça görülebilmektedir. Letonya halk müziğinde de, Vidzeme bölgesinde olduğu gibi bu tür ezgi yapısına sahip halk ezgilerine rastlanmaktadır. Bu özelliği yansıtan ezgi örneğinin Vidzeme bölgesinden derlendiği bilinmektedir.

Şekil 7 *Ko tu raudi, kas tev vainas?* Ezgi Örneği

Özgün kültürel yapısını koruyan bölgelerden biri olarak Latgalya bölgesi, halk müziği alanında da bu özelliğini göstermektedir. Bölge müziğinin bir diğer karakteristik özelliği olarak çift sesli ezgiler, icra stili olarak kanonik bir yapı oluşturmaktadır.

¹⁰ Rus folklorunu ve Slav halk müziğini, tarihsel geçmişiyle birlikte geniş bir coğrafya üzerinden ele alması bakımından bk. Olson, 2004.

¹¹ Jurjāns'ın Letonya Halk Müziği Materyalleri eserinin ikinci cildinde yer alan 58 numaralı ezgi olduğu bilinmektedir.

Şekil 8 Apsveikuma un vėlējuma dziesma¹² Ezgi Örneği

Halk müziği ezgilerinde genel olarak rastlanılan bir durum olarak, cümleler arasındaki eksen değişimi durumu, Letonya halk müziğinde görülebilen karakteristik özelliklerden biridir. Özelliği yansıtan ezgi örneğinin Sēlija veya Augšzeme olarak adlandırılan bölgeden derlendiği bilinmektedir.

Şekil 9 Kupla liepa izaugusi Eksen Değişimi Gösteren Şarkı Örneği

Jāzeps Vītols

Jāzeps Vītols, 26 Temmuz 1863 yılında Vidzeme bölgesinin en büyük şehri olarak nitelendirilen Valmiera’da, sekiz çocuklu Vītols ailesinin beşinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Vītols’un Babasının ilkökul öğretmeni olduğu ve öğretmenlik eğitimi alırken keman ve piyano eğitimi aldığı bilinmektedir. Ablasından küçük yaşta piyano dersleri almaya başlayan Vītols’un, zaman içinde daha nitelikli bir müzik eğitimi almak üzere yönlendirildiği değerlendirilmektedir. Özel olarak piyano ve keman dersleri haricinde müzik teorisi dersleri de alan Vītols, St. Petersburg Konservatuvarı sınavlarını kazanarak bu okulda eğitimine başlamıştır.

Vītols’un Rimsky-Korsakov’un öğrencisi olarak iyi bir dereceyle konservatuardan mezun olduktan sonra, aynı kurumda öğretmen ve daha sonrasında profesör olarak çalışmaya başladığı bilinmektedir. Bu dönem içinde Jurjāns ile birlikte halk müziği derleme çalışmalarına katılmıştır.

“Aslında, Rimsky-Korsakov ve Konservatuardaki diğer ileri gelenler, daha sonra fakülteye katılması istenen Vītols’tan çok etkilenmiştir. Vītols, 1886-1918 yılları arasında Konservatuarda öğretmenlik yapmış, 1901’den itibaren ise profesör olarak görev yapmıştır. Bu süre zarfında beste yapmak ve St. Petersburger Zeitung (1897-1914) gazetesi için müzik eleştirisi yapmakla ilgilenmiştir.” (URL-2)

Yapılan birçok değerlendirmede Rimsky-Korsakov’un stilini öğrencilerine aktardığı bahsedilen Vītols’un öğrencileri arasında Sergei Prokofiev ve Nikolai Miaskovsky gibi besteciler yer almaktadır.

¹² Şarkının sözleri Latgalya lehçesinde söylenmektedir. Tebrik ve dilek şarkısı olarak işlevsel bir şarkı olduğundan, duruma göre sözleri şarkı söyleyen kişi tarafından değiştirilebilmektedir.

Vītols'un Bolşevik ihtilalinin ardından Letonya'ya döndüğü ve burada çalışmalarına devam ettiği bilinmektedir. Riga'da yaşamını sürdürmeye başlayan Vītols, popüler müzik yayıncılığı yapan Neldner firmasının telkinleriyle Letonya halk şarkılarının çok sesli düzenlemelerini yapmıştır.

"Vītols, Letonya Operası'na yönetmen olmak için 1918'de yeni bağımsız Letonya'ya dönmüştür. Ancak bu pozisyon ona uymamış ve Aralık 1918'de istifa etmiştir. Neldner Müzik Yayıncılığı'ndan, halk şarkıları düzenlemesi için bir teklif almış ve bu görevi büyük bir zevkle yapmıştır. 100 halk şarkısının ilk versiyonu oldukça başarılı olmuş ve kendisinden ikinci bir 100 halk şarkısı düzenlemesi yapması istenmiştir." (Wolverton, 2003)

Vītols'un halk müziği çalışmalarının aslında St. Petersburg'da bulunduğu süre içinde de devam ettiği görülmektedir. Burada kurup yönettiği çeşitli korolarla birlikte Letonya Hayırseverlik Derneği Korosu ile birçok etkinlik düzenlediği ve bu koronun repertuarının çoğunun kendi çalışmaları olduğu bilinmektedir.

Bağımsız Letonya'da kurumlaşma hareketinin bir parçası olarak müzik alanındaki ülkenin ilk üniversitesinin kurulmasında öncülük eden Vītols, Letonya'nın en eski okullarından biri olan ve Letonya Konservatuarı ismiyle kurulan bu okulda ilk rektör olarak görev yapmıştır.

"1919'da Letonya Müzik Konservatuarı'nı kurmuş, 1919'dan 1935'e ve yine 1937'den 1944'e kadar Rektör ve Kompozisyon Bölümü Başkanı olarak görev yapmıştır. 1958'de onun onuruna kurum, Jāzeps Vītols Lativjas Muzikas Akademiya olarak yeniden isimlendirilmiştir. 1923'te Letonya besteciler Cemiyetinin kurucularından biri olmuştur." (Wolverton, 2003)

"Çok yönlü bir sanatçı olan Jāzeps Vītols'un çalışmaları Leton müziğinde yeni bir çığır açmıştır. Üstün nitelikteki kompozisyonları opera dışında hemen hemen her alana yayılmıştır. Senfonileri, koro çalışmaları ve solo eserleri, örneğin ulusun yeniden uyanışını simgeleyen vatansever vokal şiiri 'Gaismas pils' gibi eserleri Letonya klasikleri haline gelmiştir. Letonyalılar ona ulusal operanın kuruluşunu da borçludur." (Gottlieb, 1939)

Konserlerde sıklıkla piyanist ve koro şefi olarak yer almaya devam etmiştir. Letonya Evangelist Luteryan Kilisesi için 1922'de yazmaya başladığı ilahi kitabı, Vītols'u 1923'e kadar meşgul etmiştir (Wolverton, 2003). Letonya Konservatuarı'nın çok aktif bir profesörü ve aynı zamanda Rektörü olan Vītols, Letonya Üniversitesi'nde başlangıçta onun için tamamen yeni ve bilinmeyen bir *terra incognita*¹³ alan olan kilise müziği tarihi konusunda ders vermeyi kabul etmiştir (Jonāne, 2018).

¹³ Kavram, aşına olunmadık yer, konu veya durum olarak çevrilmektedir. İç bölgeleri keşfedilmemiş kıta veya bilinmeyen yer anlamlarında da kullanılabilir.

“1940 yılında Letonya, Sovyet güçleri tarafından işgal edilmiştir. Vītols, Konservatuar rektörü olarak istifasını sunmuş, ancak yetkililer tarafından reddedilince kalmaya ve okulu yönetmeye devam etmek zorunda kalmıştır. 1941 Alman işgali başlangıçta bir rahatlama gibi görünmüş, ancak kısa süre sonra karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Konservatuar binası bir askeri hastaneye dönüştürülmüş ve tüm müzik eğitiminin evlere taşınması gerekmiştir. Erkek öğrencilerin çoğu askere alınmış ve konservatuar adeta bir kadın kurumu haline gelmiştir.” (Wolverton, 2003)

Letonya'nın savaş öncesi siyasi partilerinin temsilcileri tarafından kurulan, Letonya Merkez Konseyi'nin 17 Mart 1944 tarihinde yayımlanan muhtırasında¹⁴ Vītols'un da imzası bulunmaktadır. Savaşın yaratmış olduğu gelişmelerin, Vītols'un 1944 yılında Almanya'ya kaçmasına ve yaşamının son dört yılını eşi ile birlikte Kuzey Almanya'daki Flensburg'da geçirmesine neden olduğu bilinmektedir.

Vītols'un özellikle her zaman sorunlu olan sağlığı da işgal döneminde kendisine birçok aksaklık yaşatmıştır. 1944'te, Sovyet ordularının Riga'ya doğru ilerlemesiyle Vītols, Almanya'ya göç etme kararını vermiştir (Wolverton, 2003). Besteci'nin, 24 Nisan 1948'de Lübeck'te hayatını kaybettiği bilinmektedir.

“Vītols'un 850 bestesi arasında bir oratoryo, iki kantat, koro ve orkestra için bir balad, bir senfoni, uvertür ve senfonik şiirler, koro için 103 eser, bir yaylı çalgılar dördlüsü, piyano sonatı ve piyano için 80 çeşitli eseri bulunmaktadır. Piyano eşlikli 92 şarkı, Letonya halk şarkılarının 300'den fazla aranjmanı, keman, viyola, çello ve org çalgı grupları için eserleri bulunmaktadır.” (URL-3)

Vītols'un eserleri, klasik formların dengesi, genişletilmiş dramatik gelişim, programatik içerik, ince enstrümantasyonlar ve sofistike kontrastlarıyla karakterize edilmektedir. Bu olağanüstü özellikler, St. Petersburg Konservatuarı'ndaki RimskyKorsakov ile olan ilişkisine atfedilebilir (URL-3). Vītols'un tarzı, öğretmeni Rimsky-Korsakov'un etkisini göstermekte, ancak Letonya halk unsurlarını da ortaya koymaktadır. Aynı zamanda büyük eserlerde net formlar ve parlak orkestrasyon duygusu yaratmaktadır (URL-2). Vītols'un, yeni gelişen akımlara karşın gelenekçi bir stili benimsediği ve öğrencilerine aktardığı görülmektedir.

¹⁴ Letonyalılar, II. Dünya Savaşı'nda Sovyet ve Alman işgallerine karşı direnmiş ve bağımsızlıkları için mücadele etmiştir. 17 Mart 1944 yılında, Letonyalı 189 siyasi lider ve toplumun ileri gelenleri tarafından imzalanan Letonya Merkez Konseyi Muhtırası'nda, Letonya Cumhuriyeti'nin egemenliğini yeniden sağlanması ve bir hükümet kurulması gerekliliği dile getirilmiştir. Bu muhtıra, Almanların yenilgisi karşısında Sovyetlerin tekrar bölgeyi işgalinin önünün kesilmesi amacını taşıyan bir girişim olarak değerlendirilmektedir. Bölgenin bahsedilen dönemdeki tarihini incelemesi açısından bk. Trencsenyi, 2018.

Piyano sonatı (1885), yaylı çalgılar dörtlüsü (1885) ve senfoni (1888) besteleleyen ve 300'den fazla Letonya halk şarkısı düzenlemesi yapan ilk büyük Letonyalı besteci olan Vītols, genellikle Letonya bestecilik ekolünün babası olarak kabul edilmektedir (URL-2).

Vītols, özellikle büyük formlu eserlerinde görülen orkestrasyon dehasına karşın, bestelemiş olduğu koral eserleriyle de ön plana çıkmaktadır. Özellikle Gaismas pils isimli eseri, şarkı festivallerinin en popüler eserlerinden biridir. Besteci, 1926'da 6. Letonya Şarkı Festivali'nin organizasyon komitesinin başkanlığını yürütmüş, 1930'dan sonra da Letonya Şarkı Festivali Derneği'nin yönetim kurulu başkanlığı görevini üstlenmiştir. Uzun yıllar boyunca koro şefliği yapması sebebiyle, 1997 yılından bu yana beş yılda bir Jāzeps Vītols Uluslararası Koro Şefliği Yarışması düzenlenmektedir.

Letonya Halk Şarkıları Fantezisi¹⁵

Eserin, 1908 yılında keman ve piyano için Fantezi¹⁶ olarak bestelendiği ve bestecinin St. Petersburg Konservatuarı'ndan arkadaşı Johannes Nalbandian'a¹⁷ adandığı bilinmektedir.

1910'da Vītols, fantezinin orkestrasyonunu yapmış ve Op. 42 olarak yayımlamıştır. Fantezi formu konçerto ile benzerlik göstermektedir. Konçerto türü o zamanlar Letonya'da pek bilinmediğinden, bu eserde öne çıkan keman partisi, konçerto yazımı için bir emsal oluşturmuştur (URL-3).

Eser birinci bölüm Allegro non troppo, ikinci bölüm Molto moderato, mesto ve üçüncü bölüm Allegro olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümdeki keman solosunun başlangıcında yer alan mi eksenindeki heksatonik motifin, benzer şekilde la ekseninde kurgulandığı ve ana cümleye geçiş için oluşturulan bir köprüye bağlandığı görülmektedir.

Birinci ezgiye geçişte temponun değiştiği ve Poco meno mosso: 92 şeklinde ifade edildiği görülmektedir. 31. ölçüde yer alan ve re teli üzerinde çalınması işaret edilen eserin ilk ezgisi yukarı çıkıcı yönlü doğal re minör sesler içermekte, devamında ise inici olarak sib sesiyle sol eksenini havasını yansıtmaktadır. Ezginin devamında, inici yönlü harekette kullanılan sib sesi ile re eksenli minör tonuna tekrar geri dönüldüğü görülmektedir. Halk müziği ezgilerinin genel karakteristik özelliklerinden biri olan ve Letonya halk ezgilerinde de rastlanılan cümleler arasındaki eksen değişimi durumu, burada farklı olarak motif içinde görülmektedir. Bölümün ilerleyen kısmında 161. ölçüde ezgi bir kez daha aynı eksen ve tonalitede tekrarlanmıştır.

¹⁵ Op. 42 *Fantāzija vijolei par latviešu tautasdziesmām* şeklinde literatürde yer almaktadır.

¹⁶ İtalyanca fantasia şeklinde nitelendirilmektedir. Düş gücünden kaynaklanan özgür formda, şiiresel çalgı müziği parçası olarak tanımlanmaktadır. Dönem olarak açıklanması bakımından bk. Say, 2005.

¹⁷ Bazı kaynaklarda Ovanes Nalbadjan şeklinde belirtilmiştir.

Şekil 10 Vītols Letonya Halk Şarkıları Fantezisi I. Bölüm I. Ezgi Örneği

Birinci ezgideki gibi, değişen temayı belirtmek amacıyla ikinci ezgiye geçişte tekrar temponun değiştiği ve Andantino:92 olarak belirtildiği görülmektedir. 69. Ölçüde yer alan, re ve la telleri üzerinde çalınması belirtilen ikinci ezgi, la eksenli doğal minör seslerle oluşturulmuştur. Aynı ezgi 77. ölçüde flajöle tekniğiyle tekrar seslendirilmiştir. 91. ölçüde aynı biçimde tekrarlanan bu ezginin, 199. ölçüde ise sol ekseninde minör tonda tekrar kurgulandığı, 220. ölçüde ise orkestranın temayı tekrar belirtmesinden önce tekrar sol ekseninde ezginin çeşitlendirildiği görülmektedir.

Şekil 11 Vītols Letonya Halk Şarkıları Fantezisi I. Bölüm II. Ezgi Örneği

Fantazinin ilk bölümünde yer alan ezgilerden ilkinin Latgalya bölgesinden *Apkart kalnu gaju* (Dağ Yürüyüşü) isimli halk şarkısı, ikinci ezginin ise Kurlandiya bölgesinden *Tumsa nakte zala zale* (Zala Zale'de Karanlık Gece) isimli halk şarkılarından esinlendiği değerlendirilmektedir.

Fantazinin ilk bölümü iki tema arasında bir kontrast oluşturacak şekilde inşa edilmiştir. Bunlar; romantik *Apkart kalnu gaju* ve *Tumsa nakte zala zale* isimli halk ezgileridir (URL-3).

Apkart kalnu gaju isimli halk şarkısı, eserin birinci ezgisiyle karşılaştırıldığında sadece cümle sonlarındaki aşağı yönlü inici hareketin benzer olduğu görülmektedir. Majör tondaki ezginin, hem tonal bakımdan, hem de ritim ve ifade bakımından değiştirildiği gözlemlenmektedir.

Şekil 12 *Apkart kalnu gaju* Şarkı Örneği

Tumsa nakte zala zale isimli halk şarkısının karşılaştırılmasında ise çıkıcı ve inici ezgisel yürüyüşün benzer olduğu, bestecinin ritimsel bakımdan ezgiyi değiştirdiği, cümle sonundaki bitişi ise aynı aralıkla bitirdiği görülmektedir.

Şekil 13 Tumsa nakte zala zale Şarkı Örneği

İkinci bölümün 13. ölçüsünde yer alan ezginin, bölümün tek halk müzik etkisi taşıyan ezgisi olduğu ve bölüm içinde iki kez tekrarlandığı görülmektedir. Sol ekseninde olduğu görülen ezgide, Letonya halk müziği karakteristik özelliklerinden biri olan minör ezgi içinde tonik sese ulaşılmada yeden sesin Majör ikili aralıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu özelliğin yanında, ezginin minör özelliği yansıtmasına karşın, Letonya halk müziği karakteristik özelliklerinden bir diğeri olan dört sesle kurgulanan ezgi özelliğini taşıdığı da görülmektedir.

Şekil 14 Vītols Letonya Halk Şarkıları Fantezisi II. Bölüm I. Ezgi Örneği

Bu bölümde yer alan ezgi, Jurjāns'ın *Daina* koleksiyonunda yer alan bir halk şarkısıdır. Bu tema üzerine Vītols de 1891 yılında, *Ej, saulīte, driz pie Dieva* Litvanya Halk Şarkısı Teması Üzerine Çeşitlemeler, Op. 6 isimli eserini yazmıştır. Ezginin değiştirilmeden eser içinde kullanıldığı görülmektedir.

İkinci bölüm hem trajik hem de melankolik olan, *Ej, saulite, driz pie Dieva* (Git, güneş, yakında Tanrı'ya) bir yetim şarkısıdır (URL-3).

Şekil 15 Ej, saulite, driz pie Dieva Şarkı Örneği

Eserin son bölümündeki ilk ezgi, 14. ölçüde yer almaktadır. Çift seslerle başlayan ezginin öncesinde, keman ve orkestra karşılıklı olarak birbirlerini yanıtlamalarının ardından gelen bu ezgide, keman solusunda çift seslerin ve akorların kullanıldığı görülmektedir. Ezgi re ekseninde ve tonal olarak Majör yapısındadır. 83. ölçüde re ve la eksenleri üzerine tekrar kurgulandığı görülmektedir.

Şekil 16 Vītols Letonya Halk Şarkıları Fantezisi III. Bölüm I. Ezgi Örneği

İkinci ezgi ise 105. ölçüde yer almaktadır. Majör yapısında görülen ezgi re ekseninde kurgulansa da, Litvanya halk müziğinin karakteristik özelliklerinden biri olan beş sesli ezgi yapısını sergilediği görülmektedir. Bu ezgi bölüm içinde bir kez kullanılmıştır.

Şekil 17 Vītols Letonya Halk Şarkıları Fantezisi III. Bölüm II. Ezgi Örneği

Eserin üçüncü bölümünde yer alan ilk ezgide, Kurlandiya bölgesinden *Redz, kur jaj div bajari* (Şu iki efendiye bakın), ikinci ezgide ise yine Kurlandiya bölgesinin Talsi şehrinden *Gani dzina, govis mava* (Çobanlar) isimli halk şarkılarının kullanıldığı değerlendirilmektedir. Bu şarkılardan *Redz, kur jaj div bajari* isimli ezgi incelendiğinde, bestecinin ilk ezgi içinde çift seslerin eklenmesiyle birlikte ezgiyi süslediği ve ritimsel bakımdan çeşitli ritmik ifadeleri kullandığı görülmektedir. *Gani dzina, govis mava* isimli ezginin aktarımında ise, ikinci ezgi içinde ritimsel yapı bakımdan birçok çeşitleme yapılmıştır.

Fantezinin son bölümü yine iki şarkıya dayanıyor, ancak bu sefer kontrast yerine birbirlerini tamamlıyorlar. Cesur ve dinç *Redz, kur jaj div bajari* ve neşeli köylü şarkısı *Gani dzina, govis mava* keman ve orkestra için parlak pasajların Leton halklarının coşkusunu ve iyimserliğini yansıttığı koda doğru bir araya geliyor (URL-3).

Şekil 18 *Redz, kur jaj div bajari* Şarkı Örneği

Şekil 19 *Gani dzina, govis mava* Şarkı Örneği

Sonuç

Letonya halk müziği olarak bilinen *Daina*'nın karakteristik özelliği, basit ölçü haricinde bileşik ve aksak ölçülü ritimlerin varlığı, bölgenin en önde gelen metrik karakteristik özelliği olarak belirlenmiştir. Letonya halk müziğinde, özellikle kendine özgü kültürel özelliklerini, şarkı icrasında da ortaya koyan Latgalya bölgesinde, drone eşlik biçimiyle grup içinde lider şarkıcıya eşlik edildiği saptanmıştır. Kurlandiya bölgesinde Majör ezgi yapısının, Vidzeme bölgesinde ise bir vuruşun ikiye bölündüğü hareketli ritmik yapıların yaygın olduğu değerlendirilmiştir. Genel itibarıyla Letonya

halk müziğindeki ritmik yapılar değerlendirildiğinde ise, ikili sekizlik ses grubunun halk ezgilerinde çoğunlukla yer aldığı görülmektedir.

Vītols'un Letonya Halk Şarkıları Fantezisi eserinde, halk müziğindeki belirli ezgileri ve bu ezgilerin çeşitli varyantlarını kullanması sonucunda Letonya halk müziği karakterini aktardığı saptanmıştır. Keman solosunda görülen teknik göstergelerin romantik dönem konçertoları ile uyumlu olduğu ve bestecinin herhangi bir halk çalgısı karakteristik özelliğini kemana aktarmaya yönelmediği belirlenmiştir.

Genel itibariyle değerlendirildiğinde, Vītols'un Letonya halk müziği ezgilerini kullanarak bestelediği bu yapıtta, belirlediği ezgilerin çeşitli varyantlarını değerlendirdiği görülmektedir. Eser içinde kullanılan keman tekniğinin romantik dönem konçertolarının genel karakteristik özelliklerini yansıttığı söylenebilmektedir. Tonal bakımdan geleneksel bir yapının izlendiği görülen eser içinde, Letonya halk müziğini yansıtan karakteristik özelliklerin, belirlenen ezgiler üzerinden aktarılmaya çalışıldığı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Boiko, M. (1994). Latvian ethnomusicology: past and present. *Yearbook for Traditional Music*, s. 26: 47-65.
- Bunkše, E. V. (1979). Latvian folkloristics. *The Journal of American Folklore*, 92(364), 196-214. <https://doi.org/10.2307/539388>
- Dunn, S. R. (2020). Battle in the Baltic: The Royal Navy and the fight to save Estonia and Latvia, 1918-1920. Barnsley: Seaforth Publishing.
- Gottlieb, W. (1939). Music and musical life in Latvia. *The Musical Times*, 80 (1158). 629-630.
- Iwaskiw, W. R. (1996). *Estonia, Latvia, and Lithuania: Country studies*. Washington: Library of Congress.
- Jaremko-Porter, C. (2001). Latvian folk music collection. *British Journal of Ethnomusicology*, 10 (1), 139-143.
- Jonāne, J. (2018). The Foundation of sacred music within the framework of Jāzeps Vītols' musical creativity. *Lietuvos muzikologija*, 19, 76-85.
- Kalnins, M. (2015). *Latvia: a short history*. Oxford: Oxford University Press.
- Lippus, U. (1999). Baltic music history writing: problems and perspectives. *Acta Musicologica*, 71(1), 50-60.
- McCormick, T. C. - White, K. K. (2011). *Folklore: an encyclopedia of beliefs, customs, tales, music and art*. Kaliforniya: ABC-CLIO.
- Naithani, S. (2019). *Folklore in baltic history: resistance and resurgence*. Mississippi: University Press of Mississippi.
- Olson, L. J. (2004). *Performing Russia: Folk revival and Russian identity*. UK: Routledge Curzon.

- Osmond, J. ve Cimdina, A. (2007). *Power and culture: identity, ideology, representation*. Pisa: PLUS-Pisa University Press.
- Plakans, A. (2008). *Historical dictionary of Latvia*. Lanham: Scarecrow Press.
- Pütelis, A. (2004). Big or small? Archives of latvian folklore as a public source of information. *Fontes artis musicae*, 51(3/4), 339-343.
- Say, A. (2005). *Müzik sözlüğü*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Sneibe, Z. (2002). The collection of folk music in the archives of Latvian folklore. *The World of Music*, 44(3), 159-162.
- Staliunas, D. (2007). *Making Russians: Meaning and practice of russification in Lithuania and Belarus after 1863*. NetLibrary.
- Strmiska, M. (2005). The music of the past in modern Baltic paganism. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 8(3), 39-58.
- Trencsenyi, B. (2018). *A history of modern political thought in East Central Europe. Volume II: Negotiating modernity in the 'short twentieth century' (1968 and beyond). Part II: 1968-2018*. Oxford: Oxford University Press.
- Wolverton, V. (2003). Baltic portraits: Jāzeps Vītols, patriarch of latvia's art music tradition. *The Choral Journal*, 44(1), 9-17.
- Zake, I. (2007). Inventing culture and nation: intellectuals and early latvian nationalism. *National Identities*, 9(4), 307-329.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: Bula, D. (2015). Latvian folk songs – Dainas. Latvia.eu: <https://www.latvia.eu/traditions-culture/latvian-folk-songs-dainas> (Erişim: 27 Temmuz 2020).
- URL-2: Cummings, R. (2020). Jazeps Vitols: Biography & History. AllMusic: <https://www.allmusic.com/artist/jazeps-vitols-mn0001644489/biography>. (Erişim: 3 Eylül 2020)
- URL-3: Gravitis, O. (1995). Jāzeps Vītols (1863–1948): Orchestral Works. Naxos: https://www.naxos.com/mainsite/blurbs_reviews.asp?item_code=8.223756 (Erişim: 4 Eylül 2020).
- URL-4: Muktupāvels, V. (2003). Latvia. Music.lv: http://www.music.lv/mukti/Latvia_Garland.htm. (Erişim:12 Ağustos 2020).

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu/Author's Note: "Folklorik İcra Pratikleri ve Geleneksel Müzik Repertuarları Üzerinden Kemanın Müzikal İkonografisi: 20. Yüzyıl Müziğinde Kemana Atfedilen Folklorik Kimlikler" isimli doktora tezi çalışmasından üretilmiştir. /It was produced from the doctoral thesis titled "Musical Iconography of Violin Through Folkloric Performance Practices and Traditional Music Repertoires: Folkloric Identities Attributed to Violin in 20th Century Music"

Katkı Oranı Beyanı / Author Contributions: Her iki yazar da çalışmaya katkı sunmuştur. Araştırma sorumlu yazar tarafından yapılmış, elde edilen bilgiler iki yazar tarafından değerlendirilerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmanın Makale olarak düzenlenmesi aşamalarında her iki yazar da katkı sağlamıştır./Both authors contributed to the study. The research was conducted by the responsible author, and the information obtained was evaluated by two authors and included in the study. Both authors contributed to the editing of the study as an article.